Олександр Ткачук *– кандидат історичних наук, радник Голови Служби безпеки України, співробітник Українського інституту національної пам’яті.*

ЧЕРВОНІ ПАРТИЗАНИ У СВІТЛІ НОВИХ ДОКУМЕНТІВ

Не заперечуючи боротьбу радянських (червоних) партизан під час німецько-радянської війни про німецьких окупантів, історик Олександр Ткачук, спираючись на оприлюднені радянські документи, наочно показує, що вони були частиною репресивно-каральної системи комуністичного тоталітаризму. Тому партизани творили злочини проти власного народу.

Впродовж останніх років зусиллями російської влади та її сателітів проблема Другої світової війни поступово перейшла зі сфери історичних студій у площину політичних маніпуляцій масовою свідомістю. Хибно зрозумілий російський національний інтерес (відродження імперії) деформує правдиве висвітлення подій.

У такій ситуації джерелом відомостей про війну стають художні фільми, телепередачі, добре організовані телешоу з участю потрібних людей з науковими ступенями тощо. Через домінування в українському інформаційному просторі російських і проросійських ЗМІ віртуальною реальністю стає вигадана, сфальсифікована історія.

Безсумнівно, що така ситуація несе пряму загрозу українській безпеці.

Сьогодні необхідний громадянський спротив цим тенденціям, особливо в освітній і культурній політиці. Патріотична позиція українських істориків, які працюють як у науковій, так і освітній сферах, повинна стати альтернативою політиці духовної колонізації України.

Українському суспільству потрібне нове, незашорене радянськими стереотипами і новітніми російськими фальсифікатами бачення Другої світової війни. Першим кроком до вивчення цієї проблеми є введення у науковий обіг раніше заборонених документів та нове теоретичне осмислення їх; другим – ознайомлення із цими доробками масового українського читача.

Ця стаття є, власне, спробою акцентувати увагу на вже оприлюднених, але малознаних широкому загалу документах.

У 2006 році українські історики Олександр Гогун і Анатолій Кентій видали збірник документів "Красные партизаны Украины: 1941-1944". Ця праця ніби рентгенівським промінням розрізає заскорузлу оболонку радянських уявлень про партизанський рух, відкриваючи в ньому нову, раніше не знану і заборонену правду.

У передмові автори вказують, що особливі форми жорстокості, властиві партизанській боротьбі, були зумовлені проголошенням Сталіним політики

"випаленої землі", яка була логічним продовженням ленінсько-сталінської політики класового терору. А втілювали його радянські спецслужби, які власне і керували партизанським рухом.

Перші два розділи збірника розкривають провал намірів НКВД організувати масовий рух спротиву на початку війни і, одночасно, типові приписки радянської звітності про успіхи. Так, наприклад, уповноважений ЦК КП(б)У С. Маліков, доповідаючи М. Хрущову про стан партійних підпільних організацій Житомирської області, робить невтішний висновок, що "партизанські бази майже не використовувались ні в одному районі, а залишені люди видали ці бази німецькій владі... У грудні 1942 року в Житомирській області, – наголошує він, – не було жодного місцевого партизанського загону" (ЦДАГО України. – Ф.1.– Оп.22. – Спр. 8. – Арк. 22-25).

Разом з тим, приписки, отримавши жарґонне найменування "туфта", стали алегорією як комуністичної держави, так і її окремих органів, – роблять висновок Гогун і Кентій. Так, наприклад, за даними оперативного відділу Українського штабу партизанського руху за роки війни лише партизани НКВД УССР вбили і поранили 468 тис. солдатів і офіцерів противника.

Одночасно лояльні східнонімецькі історики давали цифру 500 тис. чоловік на всій окупованій території – включаючи Білорусію і західні області Росії.

Американський історик Дж. Армстронґ, який працює з німецькими документами, зауважує, що за всю війну від рук червоних партизанів загинуло від 30 до 45 тисяч військовослужбовців, і лише половина з них припадає на німців (с. 65-68).

Тактика випаленої землі

Сталін у промові 3 липня 1941 року давав конкретні настанови: "У зайнятих ворогом районах потрібно створювати партизанські загони.... для боротьби з частинами ворожої армії..., для підриву мостів, доріг, псування телеграфного і телефонного зв’язку, підпалу лісів, складів, обозів... Не залишати противнику жодного кілограма хліба... Колгоспники зобов’язані виганяти усю худобу, хліб здавати під варту державним органам для вивезення його в тилові райони, хліб і пальне, яке не може бути вивезене, необхідно знищити".

На це звернення, – зауважують автори, – моментально відреагували німецькі пропагандисти, видавши великим накладом плакат із сатиричним зображенням палія Сталіна, якого на місці злочину за комір впіймав солдат вермахту.

У збірнику наводиться уривок зі спільного наказу Й. Сталіна і начальника РККА Б. Шапошнікова "Про знищення населених пунктів у прифронтовій смузі": "Руйнувати і спалювати дотла всі населені пункти у тилу німецьких військ на відстані 40-60 км в глибину від переднього краю і на 20-30 км вправо і вліво від доріг. Для знищення населених пунктів у

вказаному радіусі дії негайно направити авіацію, широко застосувати артилерійський і мінометний вогонь, команди розвідників, лижників і партизанські диверсійні групи, що забезпечені пляшками із запалювальною сумішшю, гранатами і підривними засобами"(с. 76-79.).

Йдеться не про абстрактні будинки, а про будівлі, в яких перебували живі люди! Не про стратегічні військові об'єкти, а про житло – така була тактика випаленої землі.

Ці основоположні документи викликали низку доручень і наказів нижчих структур: так, наприклад, начальник охорони військового тилу південно-західного фронту Рогатін у наказі начальнику УНКВД по Київській області наголошує на необхідності терміново приступити до створення і перекидання на територію противника диверсійних груп із завданням палити лісові масиви, розташовані біля лінії противника, та хлібні поля (ЦДАГО України. – Ф. 62. – Оп. 8. – Спр. 57. – Арк. 34-36).

А Голова ГКО В. Молотов наказує керівникам партійних, радянських і земельних органів районів, з яких відбувається евакуація: "...Знищувати всі посіви цукрових буряків, кок-сагизу, льону-довгунця, конопель та інших технічних культур, що вирощені колгоспами та іншими державними організаціями, шляхом скошування, згодовування і витоптування худобою та іншими способами..." (ЦДАГО України. – Ф. 62. – Оп. 8. – Спр. 57. – Арк. 1).

Дослідники підкреслюють, що у діях радянської сторони при здійсненні стратегії "випаленої землі" була присутня якась особлива безоглядність і тотальність. І цей каток у руках оскаженілої від страху радянської адміністрації впродовж усієї війни прасував українську землю.

Комуністичний партизанський терор

У цьому розділі Олександр Гогун і Анатолій Кентій одразу розмежовують терор і ведення бойових дій. Підкреслюючи, що під поняття терор підпадають розстріли мирного населення, наприклад, ліквідація сімей поліцаїв, а також знищення мешканців, що опинилися в районі ведення бойових дій.

Терор був ініціативою як командирів партизанських загонів, так і Центру.

Так, наприклад, акт про знищення Злинківським партизанським загоном німецьких пособників повідомляє, що група під керівництвом тов. Маркова П. здійснила напад на дім німецьких шпигунів у с. Дубровка Злинківського району Ніколаєнко Сергія Даниловича: "Знищено троє членів його сім'ї" (ЦДАГО України. – Ф. 64. – Оп. 1. – Спр. 74. – Арк. 6).

А командир партизанського загону Іван Копєнкін (до того оперуповноважений Татарбунарського РО НКВД), доповідаючи про рейд по Полтавській області в жовтні – грудні 1941 р., вказує, що за час стоянки в с.

Велика Обухівка, Панасівка і Олефірівка розстріляно завербованих німецькою розвідкою 5 людей, старост – 2, церковників і лояльно налаштованих до німецької влади – 17, дезертирів – 3 (ЦДАГО України. – Ф. 130. – Оп. 1 – Спр. 231. – Арк. 5-39).

Микола Шеремета у довідній записці першому секретарю ЦК КП(б)У Микиті Хрущову після експедиційної поїздки у партизанські загони Ковпака і Федорова наголошує, що особливою жорстокістю відрізняються партизани з'єднання Федорова. "Я був свідком, як поліцаїв били до крові, різали ножами, підпалювали на голові волосся, прив'язували за ноги і на аркані конем тягнули по лісі, обварювали гарячим чаєм, різали статеві органи..." (ЦДАГО України. Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 61. – Арк. 14-16).

І це були не поодинокі випадки, а повсякденна практика. Ось як описує це у своєму щоденнику командир партизанського загону ім. Сталіна Черніговсько-Волинського з'єднання Г. Балицький: "29 березня в штабі "хрестив" одного шпіона... Після мого "хрещення" збіглись партизани і палками знищили цю сволоту, били дубинками, штовхали і навіть обливали кип'ятком..."

"4 квітня 1943 р. Привели бургомістра..., били цього мерзотника, хто чим міг, окрім цього, поливали кип'ятком. Обід в штабі з'єднання. Пили горілку, ще трохи попало партизанської горілки, яка мала міцність 96 градусів. Настрій після цього був винятково добрим..." (ЦДАГО України. – Ф. 64. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 40, 43, 119-120).

Коли мародерство послаблювало військовий дух партизанів, керівництво намагалось виправляти це. Так, у радіограмі начальника Українського штабу партизанського руху Т. Строкача командуванню Волинського з'єднання ім. Леніна (Л. Іванову і Ф. Волостнікову) 21 грудня 1943 року вказується, що "останні місяці Ваші загони байдикують... Мало того, Ви ухиляєтесь від наступу на Київ...

Ваша розвідка з 50 осіб на початку грудня за р. Горинь винищила 48 мирних жителів через те, що пролунав єдиний постріл... Ваша розвідка 26 листопада забрала 150 голів рогатої худоби у мирного населення села Рокитне.

Люди в загонах розкладаються і займаються мародерством... (ЦДАГО України. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 1306. – Арк. 151-152).

А мешканець с. Ляховичі Любешівського р-ну Волинської області В. Гладич згадує про звірства партизанів загону ім. В. Василевської: "Червоні напали на село 19 грудня 1943 року. До ранку воно було майже повністю знищене. Почали з південної сторони. Вбивали всіх, кого бачили. Першим убили Марчика Степана і його сусідку – Мотрону з восьмилітньою дочкою, Хвесик Миколу і Хвесик Мотрону з десятилітньою дочкою, Мельника Василя. Сім'ю Хвесик Івана (дружину, сина, невістку і дитину-немовля) убили і кинули в палаючу хату. Загалом протягом тієї кривавої ночі без вини загинуло 50 людей..." (Боярчук П.О. Дорогами болю. – Луцьк, 2003, с. 389 – 390).

Грабунки, мародерство, бандитизм

У передмові до цього розділу Олександр Гогун і Анатолій Кентій наводять цитату із доповідної Лаврентія Берії, який 23 січня 1943 року повідомляє Сталіну, що "особовий склад 12-го батальйону Сабурова займається розгулом, пияцтвом, тероризує і грабує по-радянському налаштоване населення, у тому числі навіть родичів своїх бійців". Автори збірника підкреслюють, що описується не маргінальний загін, а з'єднання Героя Совєтського Союзу Олександра Сабурова, яке відрізнялося серед решти великих з'єднань високим рівнем диверсійної активності.

Яскраво характеризує стан цього партизанського загону лист представника ЦК КП(б)У І. Сиромолотного до Т. Строкача: "У нього (Сабурова) багато влади, але мало розуму. За змістом його загін подібний на банду. Народ від його загону тікає так, як і від німців, у ліс. Мародерству нема меж... " (ЦДАГО України. – Ф.1.- Оп. 22. – Спр. 67. – Арк. 107).

А політрук 5-ї групи Сумського партизанського загону В. Мінаєв у доповідній записці Т. Строкачу так змальовує процес грабунку: командир батареї т. Анісімов віддав наказ зв'язковому йти в господарську частину і повідомити, що він і декілька солдатів поранені, необхідні два вози. Майор і його старшина у жителів колгоспу "Сосни" забрали кабанів, постріляли їх і повантажили на вози. Окрім цього, майор затримав робітників, які тікали від обстрілу, зняв з них валянки і залишив в одних шкарпетках. І все це відбувалося під час бою, – робить висновок політрук, – операція не виконана" і т.д., і т.п. (ЦДАГО України. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 149-151).

Звичайно, деяких командирів партизанських загонів такі "традиції" обурювали. Командир кавалерійського партизанського загону М. Наумов у щоденнику записав, що дівчина-партизанка Люба Скрицька із партизанського з'єднання Малікова розповіла йому, що командир партизанської групи Кучинар Трофим Андрійович з побиттям і погрозами "розстріляти" відібрав у неї жіночі чобітки для своєї коханки, яка сиділа поруч на возі.

Далі він робить узагальнюючий висновок: "Таких окремо діючих груп... "королі білоруських лісів" Сабурови, Малікови, Шітови і їм подібні наплодили видимо-невидимо. Ці групи... стали на шлях напівбандитизму... Окрім цього, такого типу групи – невідворотні зародки майбутнього післявоєнного бандитизму. Люди, які звикли (до мародерства), до легкої наживи – це майбутні бандити" (ЦДАГО України. – Ф. 66. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 46-47, 80-81).

Ґвалтування, розпуста, пияцтво

Пияцтво стало буденним станом багатьох партизанських загонів. Часто документи, спогади, щоденники просякнуті такими фразами: гуляли до 2.00 години ночі... Лисенко із своєю коханкою пішов ночувати невідомо куди. Гуляли цілий день... Пізно ввечері заїхав Олексій Федорович зі своїм почтом, гуляли допізна, аж до 24.00... І далі знову пили, гуляли, веселилися. Як казав їхній великий поет, "пир во время чумы" (ЦДАГО України. – Ф. 64. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 34, 39, 74, 144-145; Спр. GO. – Арк. 11, 47, 48, 84, 87).

Поступово затуманена горілкою і вседозволеністю свідомість перетворювала велику кількість партизанських загонів в апокаліптичні ескадрони смерті. У повідомленні підпільника ОУН про ситуацію на Ковельщині за 15 – 29 лютого 1944 року сказано, що "...червоні грабують населення дочиста. В селах Мшанці, Головня (зараз Любомльський р-н Волинської області) та й інших ґвалтують жінок і дівчат. У Головні був такий випадок: один червоний на подвір’ї хотів зґвалтувати 14-літню дівчинку. Її батько, який переховувався у підвалі, не витерпів, вийшов і почав йому докоряти. Червоний побив його до напівсмерті... Згодом знищили всі пасіки, забрали мед, а вулики підпалили соломою" (ЦДАГО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 129. – Арк. 51).

Таке саме повідомлення зі Зборівського району Тернопільської області: "Іншим їх заняттям є "Давай горілку, сало". Коли дістануть горілки, п'ють до втрати глузду. Кидають зброю, стріляють в хаті, валяються на землі. Загрожуючи револьвером, масово ґвалтують жінок. До зґвалтованих жінок стають "у чергу". Йдуть по 10-20 чоловіків до однієї ґвалтованої жінки. Є масові випадки, що в одному селі зґвалтовано від 20 до 50 жінок. Потім починають грабувати населення – їжу, вбрання і взуття. Під час грабунку більше всього шукають горілку, сало і годинники" (ЦДАГО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – спр. 157. – Арк. 23).

Цю моральну атмосферу насильства передають як документи ворожих станів, так і донесення самих червоних, зокрема, у доповідній записці народному комісару ГБ УССР С. Савченку (про поведінку партизанів з’єднання ім. Будьонного) стверджується про постійні грабунки, мародерство мирного населення і насильство над жінками, здійснюване партизанами. Наприклад, у селі Голибіси Шумського р-ну Волинської області старшина Мєзєнцев у п’яному стані побив прядкою двох дівчат, вимагаючи від них згоди на інтимний зв’язок".

"У селі Дубовці під Тернополем було зґвалтовано жінку у віці 40-45 років партизанами Гардановим, Панасюком, Мєзєнцевим, ком. загону Бубновим та іншими".

"В одному селі під Снятином старшина Мєзєнцєв, напившись горілки, вийняв пістолет і пробував зґвалтувати дівчину, та вона втекла, тоді він зґвалтував її бабусю, якій було 60-65 років. При перевірці цієї квартири було

виявлено багато комуністичної літератури. Син цієї бабусі виявився членом Комуністичної партії, призваний на службу 1940 року".

"В с. Бісків (Карпати) в квартирі штабу з'єднання кухар штабу простріляв вікна, кухонний посуд і стелю за те, що хотів зґвалтувати господиню, але вона втекла. Після цього він випорожнився на столі. Про дії цих осіб було відомо командуванню, але останні не звернули на це уваги" (ЦДАГО України. – Ф.62. – Оп.1. – Спр. 295. – Арк. 69-71).

Звичайно, війна – це насильство, але деякі документи розкривають двері буквально в пекло. У Державному архіві Одеської області зберігається радянський службовий переклад "Повідомлення директора Румунської спецслужби "Сігуранца" Є. Крістеску прем'єр-міністру Румунії Й. Антонеску від 18 квітня 1942 р.".

У ньому повідомляється, що за дорученням Одеського обкому КПУ в серпні 1941 року партизанська група ввійшла на вул. Дальницькій, буд. №47, у катакомби, щоб згодом у тилу фронту здійснювати диверсійні акти.

Після блокування румунською поліцією виходів із катакомб і закінченням продуктів у загоні почався голод. Бажання деяких партизанів вийти і здатися окупаційній владі різко присікалося керівником партизанської групи – він погрожував смертю будь-кому, хто насмілиться вийти. Далі пряма мова документу: "Перша проблема (голоду) була вирішена вбивством Бяліка і його дружини, які були порізані на шматки, покладені в бочки і засолені.

Ці продукти споживались деякий час у вигляді бульйону і смаженини. Керівник партизанської групи залишив собі мізки розстріляних. Це рішення було прийняте керівником на основі специфічного більшовицького критерію: Бялік і його жінка були членами цієї групи, але не були членами Комуністичної партії.

У певний момент, коли закінчилися й ці продукти, перед кожним постала проблема, кого наступного покладуть у бочку. Думка покинути катакомби пустила корені".

Згодом одна група партизанів тікає через погано замуровану нішу і здається румунам, а інша частина – змовляється і вбиває керівника загону і його дружину. Та через спроби румунів викурити їх із катакомб отруйним димом, змушена далі перебувати у сховищі. "Тим часом, – сказано в документі, – оскільки в них не було продуктів, вони приймають рішення з'їсти м'язи рук і ніг вбитого командира загону і його дружини.

Коли став можливим вихід із катакомб, партизани вийшли і здались владі". На основі їхніх свідчень і була підготовлена доповідна Антонеску (Державний архів Одеської області – Ф.492 (ст.) – Оп.1 (ст.). – Спр. 13 (ст.) – Арк.20-24 (ст.).

Замість висновку

Українські історики у більшості своїй давно прийшли до згоди, що саме із цієї частини партизанів НКВД формувало власні "легендовані під УПА" загони для репресій проти мирного населення і дискредитації національно-визвольного руху. А звірства, які вони вчиняли під маскою оунівців, мало чим відрізняються від злочинів, які вони здійснювали під власним ликом – червоних партизанів.

До речі, зараз Федеральне архівне агентство Росії готує до видання збірник документів "Украинские националисты. 1935-1945 гг.", у якому будуть використані документи Центрального архіву ФСБ Росії. Збірник повинен довести колабораціонізм українських націоналістів, вказавши на зв'язки керівництва ОУН із нацистами, та нагадати довірливим про злочини членів ОУН і вояків УПА проти мирного населення у роки Другої світової війни. Все було б добре, тільки з мирним населенням неув'язка: воно досі співає пісні про героїв-бандерівців, а не про «визволителів»-москалів. Ми також переконані, що серед тем, порушених у збірнику, не буде сказано ні слова про "легендованні під УПА" загони НКВД, як і не буде доступу до повного обсягу документів із проанонсованих тем.

Якщо ж додати сюди ще совєтську практику фізичного тиску на опонентів, аж до ув'язнення (наприклад, затримання директора музею СБУ "Тюрма на Лонцького"), то перед нами відкриється не прагнення до повноцінної наукової дискусії, а добре проведена спеціальна операція з дезінформації населення. На жаль, у цій маніпуляційній технології задіяні, напевне, і деякі чиновники СБУ. На жаль.

А поки що пораджу всім, кого цікавить питання Другої світової війни, увести у пошукову систему назву документального збірника *"Красные партизаны Украины: 1941-1944"* і зберегти в своєму архіві.

Грудень 2010

http://memorial.kiev.ua/statti/822-pravda-pro-chervonyh-partyzan.html